

Universiteit Utrecht
Master psychologie, Kinder- en Jeugd

THESIS

De grandioze instabiele zelfwaardering van kleuters: de rol van ouderlijke betrokkenheid en structuur in de opvoeding

Fleur de Brock (3814297)
22-06-2015

Begeleidster: A. Oosterwegel

Tweede beoordelaar: O. Laceulle

Abstract

Volgens eerder onderzoek wordt de expliciete zelfwaardering stabiel in de overgang van 4 naar 5 jaar. Mogelijk spelen gezinsfactoren hier een rol in. In de huidige studie wordt onderzocht of ouderlijke betrokkenheid en een gestructureerde opvoeding verband houden met de stabiliteit van de zelfwaardering in een populatie van 65 Duitse en Nederlandse kleuters (3-6 jaar, $M = 4.5$, $SD = .6$, ratio 4- tot 5-jarigen 32 tot 33, 64.4% jongen). Om het stabilisatieproces van de zelfwaardering te onderzoeken is de huidige steekproef samengevoegd met een steekproef afkomstig uit 2008-2011 ($n = 88$). 5-Jarigen blijken een meer stabiele expliciete zelfwaardering op het gebied van competenties en acceptatie door moeder en ook een meer stabiele impliciete zelfwaardering te hebben dan 4-jarigen. De effect-sizes zijn echter klein. Ouderlijke betrokkenheid houdt verband met zelfwaardering op het domein acceptatie door leeftijdsgenoten. Bovendien blijken kleuters die een betrokken en gestructureerde opvoeding ervaren, een stabielere zelfwaardering op het domein acceptatie door leeftijdsgenoten te hebben dan kleuters met een betrokken maar minder gestructureerde opvoeding. Toekomstig onderzoek zou zich moeten focussen op domeinen in de impliciete zelfwaardering en een meer diverse steekproef om de invloed van gezinsfactoren verder te kunnen onderzoeken.

Naar zelfwaardering bij adolescenten en volwassenen is ruimschoots onderzoek gedaan. Zo blijkt dat *instabiliteit* in zelfwaardering op volwassen leeftijd gerelateerd is aan meerdere negatieve uitkomsten, zoals agressie, depressie en angst (Lee, 2014; Oosterwegel, Field, Hart, & Anderson, 2001). Daarentegen is een *stabiele* zelfwaardering gerelateerd aan verschillende positieve uitkomsten, zoals gezonde sociale relaties, positieve percepties van leeftijdsgenoten, academisch succes en verbeterde coping- en zelfregulerende vaardigheden (Greenberg et al., 1992; Leary, Tambor, Terdal, & Downs, 1995; Liu, Kaplan, & Risser, 1992; Robins, Fraley, Roberts, & Trzesniewski, 2001).

Ook het *niveau* van zelfwaardering kan verschillende effecten hebben; individuen met een lage zelfwaardering in de adolescentie zijn eerder geneigd depressie of angststoornissen te ontwikkelen op volwassen leeftijd, maar ook meer gezondheidsproblemen, slechtere economische vooruitzichten en meer antisociaal gedrag te vertonen dan individuen met een hoge zelfwaardering (Trzesniewski et al., 2006). Het hebben van een hogere zelfwaardering kan als een protectieve factor werken om deze problemen te voorkomen, maar is ook gerelateerd aan copings-mechanismen en gedrag dat productieve prestaties en werkervaringen vergemakkelijkt (Trzesniewski et al., 2006). Wat betreft het verloop van zelfwaardering in deze leeftijdsgroep is bekend dat zelfwaardering bij jongens stijgt in de adolescentie en daalt bij meisjes (Block & Robins, 1993). Bovendien laat onderzoek zien dat volwassenen met een hoge zelfwaardering jaren later nog steeds een hoge zelfwaardering hebben. Dit effect is hetzelfde bij volwassenen met een lage zelfwaardering (Robins & Trzesniewski, 2005).

Onderzoek naar zelfwaardering bij adolescenten en volwassenen is veelvuldig uitgevoerd, zoals bovenstaande resultaten laten zien. Onderzoek naar zelfwaardering bij jonge kinderen is daarentegen amper gedaan. Dit lijkt tegenstrijdig, aangezien het ontstaan van zelfwaardering zijn basis lijkt te hebben in de kindertijd (Harter, 1999). Volgens Harter (2003) hebben kleuters van 4 jaar een onrealistisch hoge zelfwaardering. Bovendien laat hun zelfwaardering behoorlijke schommelingen zien wanneer deze van dag tot dag gemeten wordt, hij is instabiel. In de overgang van 4 naar 5 jaar blijkt er een verandering op te treden: de zelfwaardering wordt stabiel (Graauijman, ten Have, & Schopman, 2010). Hoe deze stabilisering er specifiek uitziet is vanwege het gebrek aan onderzoek naar zelfwaardering bij jonge kinderen nog niet duidelijk. Het eerste doel van deze studie is dan ook om te onderzoeken hoe dit proces eruit ziet.

Het tweede doel van deze studie is om te onderzoeken welke factoren invloed hebben op het stabilisatieproces van zelfwaardering. Volgens Harter (2003) spelen socialisatiefactoren een grote rol in de ontwikkeling van zelfwaardering. Wat betreft het gezin laat onderzoek zien dat de zelfwaardering van een kind positief gerelateerd is aan onder andere ouderlijke betrokkenheid, interactie, warmte, hechting, identificatie en steun (Burnett, 1996; Deutsch, Servis, & Payne, 2001; Grolnick, 1980; Kernis, Brown, & Brody, 2000; Kernis & Goldman, 2003). Eigenschappen van de ouders en hun opvoedingsstijl lijken dus een belangrijke rol te spelen te zijn in de ontwikkeling van zelfwaardering. Volgens Bronfenbrenner (1999) behoren deze opvoedingsfactoren tot het micro-systeem, dit is het systeem dat het dichtst bij het kind staat en de meeste invloed kan uitoefenen op

zijn of haar ontwikkeling. In de huidige studie zal de focus liggen op twee specifieke factoren uit het de opvoeding: de mate van ouderlijke betrokkenheid en structuur in de opvoeding.

De ontwikkeling van zelfwaardering

Eerst zal het verband tussen leeftijd en de stabilisering van de zelfwaardering onderzocht worden. In de huidige studie wordt zelfwaardering gedefinieerd als de mate waarin iemand zichzelf leuk vindt of tevreden is met zichzelf (Davis-Kean & Sandler, 2001). Het betreft een subjectieve evaluatie van de zelf, die positief of negatief kan zijn. Een hoge zelfwaardering reflecteert een grotere neiging om zichzelf leuk te vinden, te waarderen en te accepteren. Er wordt vaak onderscheid gemaakt tussen *globale* en *domein-specifieke* zelfwaardering. Globale zelfwaardering is een evaluatie van de persoon als geheel, waar een domein-specifieke zelfwaardering evaluaties op specifieke gebieden (cognitieve competentie, fysieke kenmerken, et cetera) weerspiegelt (Leary & Baumeister, 2000). In het huidige onderzoek zal de nadruk liggen op domein-specifieke evaluaties.

Wanneer een individu fragiele gevoelens van eigenwaarde heeft, spreekt men van een *instabiele* zelfwaardering (Kernis et al., 2000). Dit komt tot uitdrukking in korte-termijn fluctuaties, wat *barometrische* instabiliteit wordt genoemd. Deze fluctuaties betreffen dramatische overgangen tussen gevoelens van waardigheid en waardeloosheid, maar kunnen ook variëren in de mate waarin iemand zich positief of negatief voelt over zichzelf. De beste manier om deze mate van instabiliteit te meten is door iemands zelfwaardering dagelijks te meten, gedurende een periode van 4 tot 7 dagen (Kernis & Goldman, 2003). Wanneer instabiliteit in zelfwaardering wordt onderzocht, wordt soms juist gefocust op fluctuaties op de lange termijn. Dit zijn veranderingen in iemands *baseline* zelfwaardering, die plaats vinden over een uitgerekte tijdsperiode (Kernis & Goldman, 2003). Het huidige onderzoek zal zich focussen op korte-termijn fluctuaties in de domein-specifieke zelfwaardering.

Daarnaast zal onderscheid gemaakt worden tussen *impliciete* en *expliciete* zelfwaardering. Impliciete zelfwaardering verwijst naar automatische en non-verbale zelfevaluaties die bestaan buiten het bewustzijn (Jordan, Spencer, & Zanna, 2005). Deze kan gemeten worden aan de hand van zelftekeningen (Burkitt, Barrett, & Davis, 2004). Wanneer wordt gesproken van expliciete zelfwaardering, verwijst dit naar een opzettelijk beredeneerde en gecontroleerde zelfwaardering (Jordan et al., 2005). Deze vorm van zelfwaardering kan gemeten worden met behulp van de Pictorial Scale of Perceived Competence and Social Acceptance for Young Children (PSPCSA) (Harter & Pike, 1984). Deze scheiding tussen impliciete en expliciete zelfwaardering is in overeenstemming met de *cognitive-experiential self-theory* (Kirkpatrick & Epstein, 1992), waarin wordt gesteld dat mensen twee systemen hebben om informatie te verwerken: het *rationeel* en het *ervaringsgerichte* systeem. Het rationele systeem verwerkt informatie bewust, verbaal en analytisch, waar de expliciete vorm van zelfwaardering uit af te leiden is. Het ervaringsgerichte systeem werkt in het onderbewuste, is automatisch en werkt vanuit een 'gevoel'. Uit dit systeem is de impliciete zelfwaardering af te leiden.

Volgens Graauwmans en collega's (2010) vindt er tijdens de kleutertijd een belangrijke ontwikkeling in de zelfwaardering plaats. De expliciete zelfwaardering stabiliseert tussen de 4 en 5 jaar op de domeinen: acceptatie door moeder, fysieke competentie en cognitieve competentie, waar de impliciete zelfwaardering niet verandert in de mate van stabiliteit.

Harter (2003) beschreef de ontwikkeling van de zelfwaardering in een bredere leeftijdsgroep, namelijk van 2 tot 7 jaar. Kenmerkend voor kinderen in de leeftijdsgroep 2 tot 4 jaar, is dat zij vooral gebruik maken van afzonderlijke taxonomische kenmerken om zichzelf te beschrijven. Deze zijn vaak fysiek ("ik heb blond haar"), actief ("ik tennis"), sociaal ("ik heb twee zussen") of psychologisch ("ik ben blij"). Deze beschrijvingen worden *categorische identificaties* genoemd (Damon & Hart, 1982). Een kenmerk van kinderen in deze leeftijdsgroep is dat ze zwart-wit zijn in hun denken en dus niet begrijpen dat twee tegenovergestelde eigenschappen (bijvoorbeeld goed en slecht), twee tegenovergestelde emoties (bijvoorbeeld blij en verdrietig), of twee gelijksoortige emoties (bijvoorbeeld boos en verdrietig) tegelijkertijd voor kunnen komen in één persoon. Een ander kenmerk van kinderen in deze leeftijdsgroep is dat hun zelf-evaluaties vaak onrealistisch positief zijn, omdat ze moeite hebben onderscheid te maken in hun gewenste en hun werkelijke competenties. Bovendien zijn kinderen in de leeftijdsgroep erg beïnvloedbaar door socialisatie. Ze worden zich bewust van het feit hun gedrag een reactie uitlokt bij de opvoeder, waardoor ze gedrag gaan vertonen dat gewaardeerd zal worden.

De leeftijdsgroep 5 tot 7 jaar kenmerkt zich door het kunnen vormen van categorische of representatieve sets die betrekking hebben op een aantal van hun competenties (bijvoorbeeld het gevoel goed te zijn in zowel voetballen, hockeyen als tennissen). Harter (2003) haalt hiermee Fischer (1980) aan, die dit *representatieve indelingen* noemt. Door deze ontwikkelingen kennen kinderen uit deze leeftijdsgroep nu ook tegenovergestelde vormen (zoals warm en koud, dik en dun, et cetera), maar kunnen ze nog niet adequaat integreren. Ze doen nog steeds aan alles-of-niets denken waardoor een tegenstelling als 'goed' en 'slecht' makkelijk overdreven wordt, maar ze brengen meer nuance aan in deze beoordelingen (Graauwmans et al., 2010). Bovendien is hun zelfwaardering nog steeds positief, waarin onjuistheden vaak voorkomen. Op het gebied van socialisatie worden kinderen in deze leeftijdsgroep zich steeds meer bewust dat bijvoorbeeld opvoeders een bepaald standpunt ten opzichte van hun hebben, waardoor ze zich realiseren dat anderen de zelf actief evalueren. Daarentegen hebben ze deze evaluaties nog niet genoeg geïnternaliseerd om onafhankelijk de zelf te kunnen evalueren. Toch worden de standpunten van anderen steeds meer richtlijnen terwijl het kind erachter komt wat bijvoorbeeld de opvoeder van het kind verwacht, waardoor deze richtlijnen invloed hebben op de regulatie van het gedrag van het kind. Wat betreft sociale vergelijkingen beginnen kinderen in deze leeftijdsgroep zich te focussen op *temporele* vergelijkingen ("wat kan ik nu ten opzichte van eerst") en beginnen ze dit te gebruiken om te evalueren of ze eerlijk beloond zijn (Harter, 2003).

De hierboven beschreven ontwikkeling is in overeenstemming met de ontwikkeling van de *theory of mind* (Leslie, 1987). In de overgang van 4 naar 5 jaar krijgt het kind te maken met *false*

beliefs en de werking hiervan. In deze fase heeft kind meer kennis van de gedachten van anderen, terwijl het rapporteren over de eigen gedachten nog gebrekkig is. Harter (2003) beschrijft deze ontwikkeling ook, namelijk dat kinderen in deze leeftijdsgroep zich steeds meer bewust worden van de standpunten en verwachtingen van anderen. Tegelijkertijd hebben ze nog moeite met het adequaat evalueren van de zelf, waar ze de zelf vaak overwegend positief en onjuist beoordelen.

De overgang van 4 naar 5 jaar lijkt een kritische fase waarin kleuters instabiel en overwegend positief over zichzelf oordelen. Aan de hand van bovenstaande literatuur is te verwachten dat vooral de expliciete zelfwaardering bij kleuters zal stabiliseren op de domeinen: acceptatie door moeder, cognitieve competentie en fysieke competentie. De impliciete zelfwaardering zal niet veranderen in de mate van stabiliteit. Het eerste doel van deze studie is om te toetsen of bovenstaande domeinen van de expliciete zelfwaardering in deze leeftijdsperiode stabiel worden vanuit een barometrisch perspectief.

Ouderlijke betrokkenheid en het niveau zelfwaardering

Het tweede doel van deze studie is om te onderzoeken of socialisatiefactoren invloed hebben op zowel het stabilisatieproces als het niveau van zelfwaardering bij kleuters. Ten eerste zal onderzocht worden wat de invloed is van ouderlijke betrokkenheid op het *niveau* van zelfwaardering. Ouderlijke betrokkenheid is de mate waarin ouders betrokken zijn bij de (dagelijkse) bezigheden van hun kinderen, aandachtig naar hun luisteren en affectie laten zien. Fysieke affectie en tijd met elkaar doorbrengen verdiepen de affectieve banden met hun kinderen, waardoor ouders laten zien dat hun kinderen gewaardeerd en erkend worden. Prijzen bijvoorbeeld moedigt kinderen aan om hun eigen interne staten te vertrouwen, te waarderen en te gebruiken, maar ook om zich waardevol en veilig in de ogen van hun ouders te voelen (Kernis et al., 2000). Dit is in overeenstemming met de *sociometer theorie* (Leary & Baumeister, 2000; Leary et al., 1995). Deze theorie stelt dat zelfwaardering dient als een subjectieve monitor van iemands relationele evaluatie; de mate waarin andere mensen de relatie met de desbetreffende persoon beoordelen als waardevol, belangrijk en hecht. De zelfwaardering speelt hierin de rol van *sociometer*. Deze monitort de kwaliteit van de interpersoonlijke relaties van een individu en motiveert gedrag te vertonen dat de persoon helpt een minimaal level van acceptatie bij andere mensen te behouden. Een hoge zelfwaardering weerspiegelt de perceptie dat men is beoordeeld als een waardevol persoon voor groepen en hechte relaties. Een lage zelfwaardering daarentegen weerspiegelt de perceptie dat men sociaal afgewezen en uitgesloten wordt. Ouderlijke betrokkenheid leidt tot een gevoel van waardering, wat volgens de sociometer theorie een kenmerk is van een hoge zelfwaardering. Zodoende wordt er verwacht dat de mate van ouderlijke betrokkenheid positief te relateren is aan het niveau van zelfwaardering.

Onderzoek heeft aangetoond dat ouderlijke betrokkenheid daadwerkelijk gerelateerd is aan het niveau van zelfwaardering van kinderen. Zo is het niveau van zelfwaardering positief gecorreleerd aan ouders die betrokken en acceptierend zijn, prijzen, warmte tonen, aandachtig zijn naar hun kinderen

(Kernis et al., 2000), attent zijn (Deutsch et al., 2001) en zorgzaamheid tonen (Deutsch et al., 2001; Kernis et al., 2000). Daarnaast keek Amato (1986) naar de rol van vaders in de opvoeding en vond dat zowel het geven van hulp als kletsen met het kind positief gecorreleerd waren aan niveau van zelfwaardering. Onderzoek van Felson en Zielinski (1989) wees uit dat de mate waarin ouderlijke betrokkenheid invloed heeft afhankelijk kan zijn van sekse. Volgens hun onderzoek is ouderlijk prijzen, affectie laten zien en ouder-kind communicatie gerelateerd aan een hoog niveau van zelfwaardering bij meisjes. Bij jongens vonden ze enkel een link tussen een hoge zelfwaardering en ouderlijk prijzen. Ook onderzoek van Gecas en Schwalbe (1986) duidt op verschillen tussen jongens en meisjes. Zij bewezen dat de mate waarin kinderen het gevoel hadden dat hun ouders tijd met hun doorbrachten, alleen bij meisjes positief gecorreleerd was aan het niveau van zelfwaardering, en niet bij jongens. Beiden onderzoek tonen aan dat socialisatie ervoor gezorgd zou hebben dat meisjes meer gericht zijn op interpersoonlijke relaties, sensitiviteit naar anderen en meer afhankelijkheid van anderen, waardoor dit ook meer invloed zou kunnen hebben op hun niveau van zelfwaardering.

Een belangrijke kanttekening is dat de eerder besproken onderzoeken zich niet richtten op kleuters, maar op oudere kinderen of zelfs adolescenten (Amato, 1986; Deutsch et al., 2001; Felson & Zielinski, 1989; Gecas & Schwalbe, 1986; Kernis et al., 2000). Onderzoek naar dit onderwerp onder kleuters is om deze reden van belang. Het tweede doel van deze studie is dan ook om te onderzoeken of er een relatie bestaat tussen de mate van ouderlijke betrokkenheid en het niveau van zelfwaardering bij kleuters.

Een gestructureerde opvoeding en de mate van stabiliteit in zelfwaardering

Naast de rol van ouderlijke betrokkenheid, zal het verband tussen een gestructureerde opvoeding en zelfwaardering onderzocht worden. Structuur in de opvoeding wordt gedefinieerd als consistente disciplineren en het geven van regels. Inconsistente en willekeurige disciplineren heeft tot gevolg dat kinderen geen belangrijke informatie ontvangen over in welke mate hun gedrag gepast is, maar ook geen informatie ontvangen over regels en wat de gevolgen zijn als deze overschreden worden (Kernis et al., 2000). Bovendien geven een inconsistente disciplineren en een gebrek aan regels kinderen het signaal dat de ouder niet betrokken is. Tevens biedt het kinderen ook niet de mogelijkheid een duidelijk beeld en waardering van hun vaardigheden en gebreken te vormen. Op deze manier voorkomt een ongestructureerde thuiscontext een ontwikkeld, veilig en vooral stabiel gevoel van zelfwaardering (Kernis et al., 2000). Een gestructureerde opvoeding zou zodoende leiden tot een *stabiele* zelfwaardering.

Naar de link tussen een gestructureerde opvoeding en *stabiliteit* in zelfwaardering bij kinderen is nauwelijks onderzoek gedaan. Onderzoek van Kernis en collega's (2000) toont aan dat consistentie in disciplineren en in regels gerelateerd is aan een stabiele zelfwaardering. Een stabiele zelfwaardering bij jongens is gerelateerd aan een grotere waargenomen consistentie in disciplineren en regels, bij zowel individuen met een hoge als lage zelfwaardering. Bij meisjes met een lage

zelfwaardering werd over het hetzelfde effect gevonden, maar bij meisjes met een hoge zelfwaardering bleek een instabiele zelfwaardering gerelateerd te zijn aan een grotere mate van waargenomen consistentie.

Daarnaast heeft onderzoek aangetoond dat er een positieve correlatie bestaat tussen een gestructureerde opvoeding en het *niveau* van zelfwaardering, maar alleen wanneer er in de opvoeding sprake is van warmte, affectie en responsiviteit (Deutsch et al., 2001; Kernis et al., 2000). Een gestructureerde opvoeding in combinatie met ouderlijke zorgzaamheid en warmte wordt ook wel gedefinieerd als een *autoratieve* opvoedingsstijl. Onderzoek toont aan dat deze vorm van opvoeding gerelateerd is aan een gezonde ontwikkeling van de zelfwaardering (Kernis et al., 2000). Daarnaast blijkt dat prijzen en verbale waardering uiten door de vader, kenmerken van ouderlijke betrokkenheid, gecorreleerd waren aan een stabielere zelfwaardering. Ook positieve affectieve banden tussen kind en ouder dragen bij aan stabielere en veiligere gevoelens van eigenwaarde (Kernis, et al. 2000). Samengevat zou een gestructureerde opvoeding dus een modererende rol kunnen spelen in de relatie tussen ouderlijke betrokkenheid en zelfwaardering.

Een gestructureerde opvoeding lijkt gerelateerd te zijn aan een stabiele zelfwaardering wanneer er sprake is van ouderlijke betrokkenheid. Naar deze moderatie is in het verleden nog geen onderzoek gedaan. Eerder onderzoek heeft zich vooral gefocust op de link tussen een gestructureerde opvoeding en *niveau* van zelfwaardering, waar de invloed van de mate van *stabiliteit* slechts een enkele keer onderzocht is. Bovendien heeft eerder onderzoek zich vaak gericht op oudere kinderen of adolescenten (Deutsch et al., 2001; Kernis et al., 2000), terwijl de kleutertijd juist een interessante periode is gezien de grote invloed van socialisatiefactoren. Het derde doel van deze studie is dan ook om te onderzoeken of structuur in de opvoeding een modererende rol speelt in de link tussen ouderlijke betrokkenheid en stabiliteit in de zelfwaardering van kleuters.

Het huidige onderzoek

De kleutertijd lijkt een belangrijke periode in het ontstaan van zelfwaardering. Volgens eerder onderzoek stabiliseert de expliciete zelfwaardering in de overgang van 4 naar 5 jaar, waar de impliciete zelfwaardering niet verandert in de mate van stabiliteit. Verwacht wordt dat 5-jarigen een stabielere expliciete zelfwaardering hebben dan 4-jarigen op de domeinen: acceptatie door moeder, cognitieve competentie en fysieke competentie. Ook wordt verwacht dat in de overgang van 4 naar 5 jaar er geen verandering zal optreden in de mate van stabiliteit in de impliciete zelfwaardering. Verschillen tussen jongens en meisjes zullen in het toetsen van deze hypothesen exploratief meegenomen worden.

Socialisatie heeft een grote invloed op dit proces, maar ook op het niveau van de zelfwaardering. Volgens de sociometer theorie weerspiegelt het niveau van de zelfwaardering de mate waarin iemand beoordeeld wordt als een waardevol persoon. Aan de hand van deze theorie en eerder onderzoek wordt verwacht dat kleuters met ouders die een hogere mate van betrokkenheid tonen een

hoger niveau van zelfwaardering (impliciet en expliciet) zullen hebben dan kleuters met ouders die een lagere mate van betrokkenheid tonen.

Structuur in de opvoeding lijkt een modererende rol te spelen in de link tussen ouderlijke betrokkenheid en stabiliteit in zelfwaardering. Aan de hand van eerder beschreven literatuur wordt verwacht dat kleuters die een hoge mate van ouderlijke betrokkenheid en gestructureerde opvoeding ervaren, een stabielere zelfwaardering zullen hebben, dan kleuters die een hoge mate van ouderlijke betrokkenheid maar een minder gestructureerde opvoeding ervaren.

Methode

Participanten

In het huidige onderzoek zijn bij 27 Duitse en 38 Nederlandse kleuters taken afgenomen. Zeven kleuters waren afkomstig van de basisschool 'Utrechtse Schoolvereniging (USV)' te Utrecht. Dit is een kleine basisschool met regulier onderwijs. Twintig kleuters waren afkomstig van de basisschool 'De Cirkel' te Gouda. Dit is een katholieke school met regulier onderwijs. Elf kleuters waren afkomstig van de basisschool 'OBS Pluspunt' te Rotterdam. Dit is een openbare school met regulier onderwijs. Acht kleuters waren afkomstig van de kinderdagopvang 'Ludgerus' te Schermbeck, Duitsland. Negentien kleuters waren afkomstig uit kinderdagopvang St. Nikolaus te Dorsten, Duitsland. De steekproef bestond uit 42 jongens (64.6%) en 23 meisjes (35.4%). De steekproef bevatte kinderen tussen de 3 en 6 jaar ($M = 4.5$, $SD = .6$), waarbij de ratio 4- tot 5-jarigen 32 tot 33 (2 3-jarigen en 2 6-jarigen) was. De 3-jarigen zijn ingedeeld bij de 4-jarigen, en de 6-jarigen zijn ingedeeld bij de 5-jarigen.

Om de eerste twee hypothesen te kunnen toetsen is de huidige steekproef is samengevoegd met een steekproef afkomstig van 2008 tot 2011 ($n = 88$), om op die manier meer power te krijgen. De overige hypothesen zijn getoetst op de huidige steekproef ($n = 65$). In tabel 1 is een overzicht gegeven van de scholen en de bijbehorende aantallen participanten.

Tabel 1

Overzicht van aantal participanten per steekproef, gesorteerd op leeftijd en geslacht

Steekproef	School	4-jarigen			5-jarigen		
		J	M	Totaal	J	M	Totaal
Huidig	Ludgerus	7	0	7	1	0	1
	De Cirkel	4	5	9	4	7	11
	St. Nikolaus	8	3	11	4	4	8
	USV Utrecht	1	0	1	4	2	6
	De Pluspunt	4	0	4	5	2	7
2008-2011	Willem de Zwijgerschool	3	2	5	5	1	6
	Ichthus school	6	7	13	4	8	12
	De Fakkel	4	5	9	4	5	9
	Kardinaal Alfrinkschool	3	2	5	1	2	3
	De Zandberg	1	6	7	7	12	19
Totaal		41	30	71	39	43	82

Procedure

Om basisscholen te vinden die deel wilden nemen aan het onderzoek, zijn scholen telefonisch benaderd. Deze scholen ontvingen, wanneer zij meer interesse hadden, een e-mail met uitgebreide informatie over het onderzoek. Wanneer deze scholen akkoord gingen werden er enveloppen van de Universiteit Utrecht voor de ouders meegegeven. Hierin zat een informatiebrief waarop de ouders konden aangeven of ze akkoord gingen met deelname aan het onderzoek en de vragenlijst die opvoedingsgedrag meet (SOG/APQ). De informatiebrief is te vinden in bijlage 1, de SOG/APQ in bijlage 4. Dit vond een week voor de dataverzameling plaats, zodat de ouders ruimschoots de tijd hadden om toestemming te geven en de vragenlijst in te vullen. De dataverzameling nam één tot drie weken in beslag, waarbij in één week op elke school bij tussen de 3 en 18 kinderen taken zijn afgenomen. Dit gebeurde bij elk kind op minimaal vier schooldagen in één week, waarbij op elke dag dezelfde instrumenten zijn afgenomen. Tijdens elke afname werd eerst de PSPCSA afgenomen en daarna de zelftekeningen. De afname vond grotendeels plaats tijdens de ochtend. De kinderen werden één voor één uit de klas gehaald en meegenomen naar een rustig lokaal, waar de afname plaats vond. De afname nam per kind gemiddeld 15-20 minuten in beslag.

Instrumenten

Om zowel de mate van stabiliteit als het niveau van zelfwaardering te meten is gebruik gemaakt van bestaande methodes. Om ouderlijke betrokkenheid en structuur in de opvoeding te meten is gebruik gemaakt van een combinatie van twee vragenlijsten waar kleine aanpassingen aan zijn gedaan.

Expliciete zelfwaardering. De expliciete zelfwaardering is gemeten aan de hand van de Pictorial Scale of Perceived Competence and Social Acceptance for Young Children (PSPCSA). Uitleg over deze test en enkele voorbeelden zijn terug te vinden in bijlage 2. Deze test bestaat uit vier subschalen: cognitieve competentie, acceptatie door leeftijdsgenoten, fysieke competentie en acceptatie door moeder (Harter & Pike, 1984). Elke subschaal bevat zes items, waarbij elk item bestaat uit twee illustraties. De onderzoeker leest de bijbehorende uitspraken voor en het kind kan dan kiezen welke illustratie het meest van toepassing is op zichzelf. Hierna vraagt de onderzoeker of dit ‘nooit’, ‘een enkele keer’, ‘vaak’ of ‘heel vaak’ gebeurt. Dit antwoord wordt respectievelijk omgezet in een score van 1 tot 4. Er bestaat een versie voor jongens en een versie voor meisjes, waarbij op de illustratie een kind van hetzelfde geslacht is afgebeeld. Dit zorgt ervoor dat kinderen zich goed met de illustratie kunnen identificeren. De totale afname van de PSPCSA nam tussen de 10 en 15 minuten in beslag en werd op minimaal vier schooldagen in één week afgenomen. Een voorbeeld is een item wat bij de subschaal ‘fysieke competentie’ voor meisjes hoort: ‘dit meisje kan goed klimmen’ en ‘dit meisje kan niet goed klimmen’. Aan de hand van deze vragenlijst werd zowel het niveau als de mate van stabiliteit van de verschillende subschalen van de expliciete zelfwaardering gemeten. Het niveau van de subschalen werd gemeten door de gemiddelde schaalscores over de eerste dag van de testafname te berekenen voor elk kind. De mate van stabiliteit per subschaal werd gemeten door de gemiddelde standaarddeviatie over de gemiddelde schaalscores per dag voor elk kind op elke schaal te berekenen. De cronbach's alfa van de subschaal ‘Cognitieve competentie’ is .52, van de subschaal ‘Acceptatie door leeftijdsgenoten’ is .51, van de subschaal ‘Fysieke competentie’ is .63 en van de subschaal ‘Acceptatie door moeder’ is .58. Dit zijn lage betrouwbaarheden. Omdat er nou eenmaal veel variabiliteit is in de gemeten zelfwaardering bij jonge kinderen en dat precies is wat de huidige studie meet, is dit geen verontrustende betrouwbaarheid (Harter & Pike, 1984).

Impliciete zelfwaardering. De impliciete zelfwaardering is gemeten aan de hand van zelftekeningen. De kleuters werden gevraagd zichzelf van top tot teen te tekenen op een verticale A4, met stiften die door de onderzoeker werden aangeboden. Dit gebeurde bij elke testafname, dus gedurende minimaal vier schooldagen. Uit de grootte van de zelftekening kan de impliciete zelfwaardering worden afgeleid. Hoe groter de zelftekening, hoe positiever de kleuter over zichzelf denkt (Burkitt et al., 2004). Om dit te meten werd de afstand van de voeten tot aan de kruin gemeten in millimeters. Het niveau van impliciete zelfwaardering werd gemeten door de grootte van de tekening van de eerste dag van de testafname te nemen. De mate van stabiliteit in impliciete zelfwaardering werd gemeten door de standaarddeviatie over de grootte van de zelftekeningen over de vier dagen per kind te berekenen. Een voorbeeld van een zelftekening is te vinden in bijlage 3.

Ouderlijke betrokkenheid en structuur in de opvoeding. Ouderlijke betrokkenheid en structuur in de opvoeding zijn gemeten aan de hand van een aangepaste versie van de Schaal Ouderlijk Gedrag en Alabama Parenting Questionnaire (SOG/APQ) (bijlage 4). Dit is een samengestelde vragenlijst die de opvoeding van ouders meet, waarbij voor het huidige onderzoek de subschaal 'hard straffen' en enkele losse items (23, 24, 25, 26, 28 en 30) zijn verwijderd omdat deze niet geschikt waren voor de doelgroep. De overgebleven subschalen betreffen: 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid', 'Regels', 'Monitoring', 'Consistente discipline' en 'Negeren'. De aangepaste vragenlijst is ingevuld door de ouder(s)/verzorger(s) van het kind en nam ongeveer 10 minuten in beslag. De vragenlijst bestond uit 44 items, die beantwoord konden worden op een 5-punt schaal met de volgende antwoordcategorieën: 1 = nooit, 2 = bijna nooit, 3 = soms, 4 = vaak en 5 = altijd. Een voorbeeld item is: 'U speelt spelletjes of doet andere leuke dingen met uw kind', deze komt uit de subschaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid'. De mate van ouderlijke betrokkenheid kan gemeten worden aan de hand van de schaal: 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid'. Deze schaal heeft 15 items en een Cronbach's alpha van .84, dit is een hoge betrouwbaarheid. Structuur in de opvoeding werd gemeten aan de hand van de subschalen 'Regels' en 'Consistente discipline'. De schaal 'Regels' heeft 7 items en een Cronbach's alpha van .89. Dit is een hoge betrouwbaarheid. Na het verwijderen van item 26 uit de analyse heeft de schaal 'Consistente discipline' 13 items en stijgt de Cronbach's alpha naar .59. Dit is een onvoldoende betrouwbaarheid (Shelton, Frick & Wootton, 1996; Van Leeuwen, 1999).

Design

Het onderzoek is een hypothese-toetsend onderzoek en betreft een design van vier herhaalde metingen in een tijdsbestek van één week. Er zijn 10 afhankelijke variabelen: gemiddelde score op de eerste dag testafname (niveau) van de subschaal 'Cognitieve competentie' (CC), gemiddelde score op de eerste dag testafname van de subschaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten' (AL), gemiddelde score op de eerste dag testafname van de subschaal 'Fysieke competentie' (FC), gemiddelde score op de eerste dag testafname van de subschaal 'Acceptatie door moeder' (AM), grootte op de eerste dag testafname van de zelftekeningen, de gemiddelde standaarddeviatie (mate van stabiliteit) op de subschaal 'Cognitieve competentie', gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten', gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Fysieke competentie', gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Acceptatie door moeder' en standaarddeviatie van de zelftekeningen. Daarnaast zijn er vijf onafhankelijke variabelen: leeftijd, sekse, de schalen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid', 'Regels' en 'Consistente discipline'.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

De eerste twee hypothesen zijn getoetst aan de hand van de samengevoegde steekproef van het huidige onderzoek en het onderzoek afkomstig uit 2008-2011 ($n = 153$). De overige hypothesen zijn getoetst aan de hand van de huidige steekproef ($n = 65$). In tabel 2 zijn de gemiddelden en standaarddeviaties voor zowel de afhankelijke als onafhankelijke variabelen beschreven per groep. Tabel 3 en 4 laten de resultaten zien van de Pearson correlatie tussen alle variabelen.

Het niveau van de subschaal 'Cognitieve competentie' correleert positief en significant met het niveau van de subschalen 'Acceptatie door leeftijdsgenoten', 'Fysieke competentie', 'Acceptatie door moeder' en met de mate van stabiliteit in zelftekeningen, maar negatief met mate van stabiliteit op de subschaal 'Cognitieve competentie'. Het niveau van de subschaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten' correleert daarnaast significant en positief met het niveau van de subschalen 'Fysieke competentie' en 'Acceptatie door moeder', maar ook met de mate van stabiliteit in zelftekeningen en de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid'. Het niveau van de subschaal 'Fysieke competentie' correleert significant en positief met het niveau van de subschaal 'Acceptatie door moeder' en negatief met de mate van stabiliteit op de subschaal 'Cognitieve competentie'. Ook het niveau van de subschaal 'Acceptatie door moeder' correleert significant en positief met de mate van stabiliteit in zelftekeningen.

De mate van stabiliteit op de subschaal 'Cognitieve competentie' correleert significant en positief met de mate van stabiliteit op de andere subschalen van de PSPCSA. De mate van stabiliteit op de subschaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten' heeft een significante en positieve correlatie met de mate van stabiliteit op de subschalen 'Fysieke competentie' en 'Acceptatie door moeder'. De mate van stabiliteit op de subschaal 'Fysieke competentie' correleert ook significant en positief met de mate van stabiliteit op de subschaal 'Acceptatie door moeder', maar ook met de mate van stabiliteit op de zelftekeningen. De mate van stabiliteit op de laatste subschaal van de PSPCSA, 'Acceptatie door moeder', correleert significant en negatief met het niveau van de zelftekeningen en positief met de mate van stabiliteit op de zelftekeningen. Tenslotte bestaat er een significant en positieve correlatie tussen de schalen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en 'Regels'.

Tabel 2

Gemiddelden en standaarddeviaties van de (gemiddelde) scores en (gemiddelde) standaarddeviaties van de subschalen van de PSPCSA en de zelftekeningen, en van de schalen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid', 'Regels' en 'Consistente discipline'

	4-jarigen				5-jarigen			
	J		M		J		M	
	n	M (SD)	n	M (SD)	n	M (SD)	n	M (SD)
Gem. score CC	41	3.29 (.55)	30	3.09 (.51)	39	3.20 (.56)	43	3.25 (.55)
Gem. score AL	41	3.02 (.62)	30	2.83 (.69)	39	2.92 (.62)	43	2.74 (.61)
Gem. score FC	41	3.11 (.65)	30	3.04 (.68)	39	3.21 (.59)	43	3.27 (.68)
Gem. score AM	41	3.31 (.54)	30	3.02 (.58)	39	2.91 (.61)	43	2.89 (.55)
Gem. SD CC	41	.30 (.18)	30	.26 (.15)	39	.20 (.13)	43	.20 (.11)
Gem. SD AL	41	.40 (.26)	30	.30 (.17)	39	.29 (.18)	43	.34 (.53)
Gem. SD FC	41	.32 (.21)	30	.24 (.14)	39	.24 (.14)	43	.15 (.12)
Gem. SD AM	41	.34 (.21)	30	.37 (.21)	39	.28 (.19)	43	.27 (.16)
Score zelftekeningen	41	122.41 (63.82)	30	146.07 (73.12)	38	125.29 (65.06)	43	135.14 (63.83)
SD zelftekeningen	41	40.31 (24.88)	30	35.74 (21.07)	38	35.12 (26.57)	43	22.19 (14.19)
Pos. ouderlijk gedrag	20	4.04 (.31)	5	4.24 (.60)	15	3.89 (.44)	12	4.29 (.46)
Regels	20	4.10 (.62)	5	4.57 (.43)	15	4.21 (.67)	12	4.70 (.28)
Consistente discipline	20	2.64 (.34)	5	2.57 (.36)	15	2.75 (.31)	12	2.27 (.46)

Opmerking. Gem. Score = gemiddelde score eerste dag testafname, Gem. SD = gemiddelde standaarddeviatie, Pos. Ouderlijk gedrag = positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid.

Tabel 3

Pearson correlaties tussen de gemiddelde scores en gemiddelde standaarddeviaties van de vier subschalen van de PSPCSA en van de zelftekeningen (n = 153)

Variabelen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Gem. score CC	-									
2. Gem. score AL	.485**	-								
3. Gem. score FC	.616**	.350**	-							
4. Gem. score AM	.423**	.453**	.289**	-						
5. Gem. SD CC	-.270**	-.036	-.222**	.026	-					
6. Gem. SD AL	.086	-.009	.053	.083	.233**	-				
7. Gem. SD FC	-.041	.066	-.111	.138	.519**	.192*	-			
8. Gem. SD AM	.088	.020	.025	-.101	.301**	.189*	.244**	-		
9. Score zelftekening	-.061	-.057	-.024	.127	.043	-.042	.002	-.209**	-	
10. SD zelftekening	.188*	.219**	.063	.162*	.092	.084	.213**	.175*	.116	-

Opmerking. * $p < .05$; ** $p < .01$.

Tabel 4

Pearson correlaties tussen de schalen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid', 'Regels' en 'Consistente discipline', de gemiddelde scores en gemiddelde standaarddeviaties van de vier subschalen van de PSPCSA en van de zelftekeningen (n = 52)

Variabelen	Pos. ouderlijk gedrag	Regels	Consistente discipline
Pos. ouderlijk gedrag	-	-	-
Regels	.526**	-	-
Consistente discipline	0	.209	-
Gem. score CC	.153	.180	-.011
Gem. score AL	.344*	.195	.001
Gem. score FC	.055	.012	.140
Gem. score AM	.127	-.048	-.228
Gem. SD CC	.056	-.055	-.026
Gem. SD AL	.235	-.105	-.020
Gem. SD FC	.040	-.044	-.122
Gem. SD AM	.033	0	-.070
Score zelftekening	-.046	.016	-.021
SD zelftekening	.089	-.149	-.057

*Opmerking. * $p < .05$; ** $p < .01$.*

Hoofdanalyses

Leeftijd en zelfwaardering

Er is een tweeweg ANOVA uitgevoerd om de gemiddelde standaarddeviaties van de verschillende subschalen van de PSPCSA en de standaarddeviatie van de zelftekeningen te vergelijken tussen vier groepen participanten: a) jongens van 4 jaar, b) jongens van 5 jaar, c) meisjes van 4 jaar, en d) meisjes van 5 jaar. Als onafhankelijke variabelen zijn leeftijd en geslacht ingevoerd, als afhankelijke variabele zijn beurtelings de gemiddelde standaarddeviaties van de subschalen van de PSPCSA en de standaarddeviatie van de zelftekeningen ingevoerd.

Het hoofdeffect van leeftijd op de gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Cognitieve competentie' was significant, $F(1, 149) = 10.94$, $p < .001$. Hierbij hebben kleuters van 5 jaar een kleinere gemiddelde standaarddeviatie op deze subschaal ($M = .20$, $SD = .12$) dan kleuters van 4 jaar ($M = .28$, $SD = .17$). De partial eta-squared (η^2) voor dit effect was .07. Er is geen significant

hoofdeffect van sekse, $F(1, 149) = .98, p = .325$. Op de gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten' is er geen significant hoofdeffect gevonden van leeftijd, $F(1, 149) = .35, p = .555$. Ook was het hoofdeffect van sekse op de gemiddelde standaarddeviatie op deze subschaal niet significant, $F(1, 149) = .29, p = .590$. Op de gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Fysieke competentie' is er een significant hoofdeffect van leeftijd, $F(1, 149) = 11.56, p < .001$, partial $\eta^2 = .07$. Kleuters van 5 jaar hebben een kleinere gemiddelde standaarddeviatie op deze subschaal ($M = .19, SD = .14$) dan kleuters van 4 jaar ($M = .29, SD = .18$). Ook het hoofdeffect van sekse bleek significant, $F(1, 149) = 10.60, p < .001$, partial $\eta^2 = .07$. Meisjes hebben een kleinere gemiddelde standaarddeviatie op deze subschaal ($M = .19, SD = .13$) dan jongens ($M = .28, SD = .18$). Het hoofdeffect van leeftijd op de gemiddelde standaarddeviatie op de laatste subschaal 'Acceptatie door moeder' is significant, $F(1, 149) = 6.86, p = .010$, partial eta squared = .04. Kleuters van 5 jaar hebben een kleinere gemiddelde standaarddeviatie op deze subschaal ($M = .28, SD = .17$) dan kleuters van 4 jaar ($M = .36, SD = .21$). Het hoofdeffect van sekse bleek hier niet significant, $F(1, 149) = .10, p = .753$.

Hierna is het hoofdeffect van leeftijd en sekse op de standaarddeviatie van de zelftekeningen getest. Er bleek een significant hoofdeffect van leeftijd te zijn, $F(1, 149) = 6.71, p = .011$, partial $\eta^2 = .04$. Kleuters van 5 jaar blijken een kleinere standaarddeviatie te hebben ($M = 28.26, SD = 21.78$) dan kleuters van 4 jaar ($M = 38.38, SD = 23.23$). Het hoofdeffect van sekse was ook significant, $F(1, 149) = 5.84, p = .017$, partial $\eta^2 = .04$. Meisjes hebben een kleinere standaarddeviatie ($M = 27.76, SD = 18.47$) dan jongens ($M = 37.81, SD = 25.67$).

Geconcludeerd kan worden dat er significante hoofdeffecten bestaan van leeftijd op de gemiddelde standaarddeviaties op de subschalen 'Cognitieve competentie', 'Fysieke competentie' en 'Acceptatie door moeder'. Dit betekent dat kleuters van 5 jaar een stabielere zelfwaardering op deze domeinen hebben dan 4-jarigen. Ook is er een significant hoofdeffect op de standaarddeviatie van de zelftekeningen. Dit wil zeggen dat 5-jarigen een stabielere impliciete zelfwaardering hebben dan 4-jarigen. Daarnaast bleek er een significant hoofdeffect te bestaan van sekse op de gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Fysieke competentie', maar ook op de standaarddeviatie van de zelftekeningen. Het blijkt dat meisjes een stabielere zelfwaardering op het domein 'Fysieke competentie' en een stabielere impliciete zelfwaardering hebben dan jongens.

Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid en zelfwaardering

Om de grootte en de richting van het verband tussen de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid', en de gemiddelde scores op de verschillende subschalen van de PSPCSA te toetsen, is een bivariate Pearson's product-movement correlatie coefficient (r) berekend. Deze zijn terug te vinden in tabel 4. De correlatie tussen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en de gemiddelde score op de schaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten' is significant en positief, $r(52) = .344, p = .013$. Verder bestaan er geen significante correlaties tussen de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en

betrokkenheid' en de gemiddelde scores op de subschalen van de PSPCSA. Vervolgens is er getest of er een verband bestaat tussen de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en de gemiddelde grootte van de zelftekeningen. Tussen deze variabelen bestond geen significante correlatie. Geconcludeerd kan worden dat er enkel een positief verband bestaat tussen de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en het niveau van zelfwaardering op de subschaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten'. Verder bestaan er geen verbanden met het niveau van zelfwaardering op de andere domeinen van de PSPCSA en het niveau van impliciete zelfwaardering.

Regels, Consistente discipline en zelfwaardering

Om te onderzoeken of de schaal 'Regels' of de schaal 'Consistente discipline' moderators zijn in het verband tussen de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en de gemiddelde standaarddeviaties van de verschillende subschalen van de PSPCSA en de standaarddeviatie van de zelftekeningen, is het eerst van belang de correlaties tussen deze variabelen te onderzoeken. Om de grootte en de richting van dit verband te toetsen, is een bivariate Pearson's product-movement correlatie coëfficiënt (r) berekend. Eerst is de samenhang tussen de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en de gemiddelde standaarddeviaties op de vier subschalen van de PSPCSA onderzocht. Deze zijn terug te vinden in tabel 4. Deze correlaties zijn niet significant. Vervolgens is het verband tussen de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en de standaarddeviatie van de zelftekeningen getoetst. Deze bleek ook niet significant.

Vanwege de non-significantie van bovenstaande verbanden, lijkt het onmogelijk dat er significante interactie-effecten van de schalen 'Regels' en 'Consistente discipline' bestaan. Om dit te controleren zijn er twee nieuwe groepen aangemaakt op basis van gemiddelden: participanten die boven het gemiddelde scoren op de schalen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid', 'Regels' en 'Consistente discipline'. Deze groep heet 'Autoratieve opvoeding'. Daarnaast is er een groep met participanten die boven het gemiddelde scoren op de schaal 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en beneden het gemiddelde op de schalen 'Regels' en 'Consistente discipline'. Deze groep heet 'Permissieve opvoeding'. Vanwege de afwezigheid van een normale distributie, is er een Mann-Whitney U test uitgevoerd om te testen of de moderatie-effecten invloed hebben op de gemiddelde standaarddeviaties van de PSPCSA of de standaarddeviatie van de zelftekening. De test gaf aan dat participanten uit de groep 'Autoratieve opvoeding' ($Mean\ rank = 5.8, n = 10$) een significante kleinere gemiddelde standaarddeviatie op de subschaal 'Acceptatie door leeftijdsgenoten' hebben dan participanten uit de groep 'Permissieve opvoeding' ($Mean\ rank = 11.0, n = 3, U = 3.0, p < .05$ eenzijdig). Dit effect kan worden omschreven als "klein" ($r = .06$).

Geconcludeerd kan worden dat er een moderatie-effect bestaat van een hoge mate van 'Regels' en 'Consistente discipline' op het verband tussen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid' en de mate van stabiliteit op het domein van 'Acceptatie door leeftijdsgenoten'.

Discussie

De huidige studie was ontworpen om het stabilisatieproces van zelfwaardering bij kleuters te onderzoeken. Ook werd de invloed van ouderlijke betrokkenheid op dit proces en het moderatie-effect van een gestructureerde opvoeding op deze relatie bekeken. De hypothese dat 5-jarigen een stabielere zelfwaardering hebben op de domeinen cognitieve competentie, fysieke competentie en acceptatie door moeder dan 4-jarigen wordt ondersteund. Verassend genoeg blijken 5-jarigen een stabielere impliciete zelfwaardering te hebben dan 4-jarigen. Ouderlijke betrokkenheid is significant en positief gecorreleerd aan het niveau van zelfwaardering op het domein acceptatie door leeftijdsgenoten. Kleuters met een autoratieve opvoeding hebben bovendien een stabielere zelfwaardering op het domein acceptatie door leeftijdsgenoten dan kleuters met een permissieve opvoeding. Hiermee worden de hypothesen met betrekking tot opvoedingsgedrag gedeeltelijk gesteund. In het komende gedeelte zullen de uitkomsten en mogelijke verklaringen worden besproken. Daarna zal er aandacht worden besteed aan de sterke punten, beperkingen en implicaties van deze studie.

De eerste hypothese, dat 5-jarigen een stabielere zelfwaardering op de domeinen cognitieve en fysieke competentie en acceptatie door moeder hebben dan 4-jarigen, wordt ondersteund. Dit is in overeenstemming met eerder onderzoek (Graauwmans et al., 2010; Harter, 2003) waarin wordt aangetoond dat er stabilisering plaats vindt op deze domeinen. Uit het huidige onderzoek bleek wederom dat er geen stabilisering plaats vindt op het domein van acceptatie door leeftijdsgenoten. Dit valt te verklaren, doordat leeftijdsgenoten een instabiele en inconsistente bron van sociale feedback vormen. Een kleuter heeft vaak een verscheidenheid aan vriendjes en vriendinnetjes, waarmee wisselend contact plaatsvindt. Hierdoor is het lastig of zelfs onmogelijk een stabiel beeld van acceptatie op te bouwen. Een moeder daarentegen vormt juist een stabiele en meer consistente bron van sociale feedback, omdat zij een constante factor is in het leven van een kind. Hierdoor stabiliseert dit domein van zelfwaardering. Ook krijgen kleuters vaak en veel concrete feedback over hun cognitieve en fysieke competenties, als wel op school als daarbuiten. Het is daarom logisch dat kleuters van 5 jaar een stabiel beeld van deze competenties hebben, omdat ze ondertussen meer inzicht hebben verworven over hun werkelijke vaardigheden en ze de mogelijkheid hebben hier meer nuance in aan te brengen (Harter, 2003). Daarnaast bleek dat meisjes een stabielere zelfwaardering op het domein fysieke competentie hebben dan jongens. Eventueel heeft dit te maken met het feit dat meisjes door socialisatie meer gericht zijn op interpersoonlijke relaties, sensitiviteit naar anderen en meer afhankelijkheid van anderen. Mogelijk hechten ze hierdoor meer waarde aan feedback, met name op het domein fysieke competentie, dat grotendeels afhankelijk is van sociale vergelijking en feedback (Felson & Zielinski, 1989; Gecas & Schwalbe, 1986). Dit zou daardoor meer invloed kunnen hebben op hun zelfwaardering op dit domein. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat meisjes juist meer feedback krijgen of uitlokken op dit domein. Toekomstig onderzoek zou dit kunnen onderzoeken.

Het feit dat uit het huidige onderzoek bleek dat 5-jarigen een stabielere impliciete zelfwaarding hebben dan 4-jarigen, zou hand in hand kunnen gaan met de stabilisering van de expliciete zelfwaardering. Hiermee wordt de tweede hypothese, dat er in de overgang van 4 naar 5 jaar geen verandering in de mate van stabiliteit in de impliciete zelfwaardering plaats zou vinden, niet gesteund. Dit is uit eerder onderzoek vooralsnog niet naar voren gekomen (Graauwmans et al., 2010; Harter, 2003). Toch lijkt het een logische verandering in het zelfbeeld. Uit de correlaties bleek dat de mate van stabiliteit in impliciete zelfwaardering positief correleert met de mate van stabiliteit in zelfwaardering op de gebieden fysieke competentie en moederlijke acceptatie. Dit zijn twee domeinen waar kinderen al op vroege leeftijd informatie over ontvangen. Al vanaf de babytijd krijgen ze feedback over hun fysieke competenties (kruipen, lopen, et cetera) en zijn ze continue in aanraking met de meest consistente factor in hun leven: hun moeder. In de kleutertijd wordt hun zelfwaardering op deze domeinen dan ook steeds stabiel (Graauwmans et al., 2010). Het lijkt logisch dat deze domeinen ook bestaan in de impliciete zelfwaardering, waardoor deze stabiliseren vooraf aan de domeinen in de expliciete zelfwaardering. Vooralsnog is naar mogelijke domeinen in de impliciete zelfwaardering en het stabilisatieproces hiervan niet eerder onderzoek gedaan. Dit zou interessant vervolgonderzoek zijn. Ook bleek dat meisjes een stabielere impliciete zelfwaardering hebben dan jongens. Mogelijk heeft dit ook te maken met het bestaan van verschillende domeinen in de impliciete zelfwaardering. Meisjes bleken een stabielere zelfwaardering te hebben op het domein fysieke competentie, een variabele die bovendien positief correleert met de mate van stabiliteit in impliciete zelfwaardering. Vervolgonderzoek zou het bestaan van verschillende domeinen moet uitwijzen.

De derde hypothese, dat kleuters met ouders die een hogere mate van betrokkenheid tonen een hoger niveau van zelfwaardering zullen hebben, dan kleuters met ouders die een lagere mate van betrokkenheid tonen, wordt deels ondersteund. De resultaten toonden aan dat ouderlijke betrokkenheid significant en positief gecorreleerd is aan het niveau van zelfwaardering op het domein acceptatie door leeftijdsgenoten, maar niet aan het niveau van de andere domeinen of het niveau van impliciete zelfwaardering. Deze bevinding is deels in overeenstemming met eerder onderzoek en de sociometer theorie (Amato, 1986; Deutsch et al., 2001; Felson & Zielinski, 1989; Gecas & Schwalbe, 1986; Kernis et al., 2000; Leary & Baumeister, 2000; Leary et al., 1995). De vierde hypothese, dat een gestructureerde opvoeding een modererende rol zou spelen in de relatie tussen ouderlijke betrokkenheid en de mate van stabiliteit in de zelfwaardering, wordt ook deels ondersteund. Dit ondersteunt gedeeltelijk de verwachting die voortkwam uit eerder onderzoek (Deutsch et al., 2001; Kernis et al., 2000). Kleuters die een hoge mate van ouderlijke betrokkenheid en een gestructureerde opvoeding ervaren (autoratieve opvoeding), hebben een stabielere zelfwaardering op het domein van acceptatie door leeftijdsgenoten, dan kleuters die een hoge mate van ouderlijke betrokkenheid en een minder gestructureerde opvoeding ervaren (permissieve opvoeding). Opgemerkt moet worden dat dit resultaat is gevonden in een bijzonder kleine sample waardoor het voorzichtig geïnterpreteerd moet worden. Alsnog is het een interessante bevinding, aangezien het suggereert dat stabilisering op dit

domein afhankelijk zou kunnen zijn van opvoedingsgedrag. Uit de eerste hypothese bleek namelijk dat acceptatie door leeftijdsgenoten het enige domein is dat geen leeftijdseffect heeft. Mogelijk is ook dat kinderen van autoratieve ouders een vorm van gedrag ontwikkelen waardoor zij meer consistente feedback ontvangen, bijvoorbeeld van leeftijdsgenootjes. Toekomstig onderzoek zou dit kunnen uitwijzen.

Een autoratieve opvoeding of enkel een hoge mate van ouderlijke betrokkenheid hielden daarnaast geen verband met het niveau van of stabilisering in de impliciete en expliciete zelfwaardering. Dit suggereert dat de opvoedingsfactoren mogelijk nauwelijks een rol spelen in de zelfwaardering van kleuters. Dit lijkt een onwaarschijnlijke verklaring gezien uit eerder onderzoek blijkt dat opvoedingsgedrag wel degelijk een rol speelt (Amato, 1986; Deutsch et al., 2001; Kernis et al., 2000) en kan daardoor worden verworpen. Mogelijke verklaringen zijn te vinden in kenmerken van de populatie en manier van meten. Als er specifiek wordt gekeken naar de schalen 'Positief ouderlijk gedrag en betrokkenheid', 'Regels' en 'Consistente discipline', valt op dat er slechts een kleine spreiding bestond in opvoedingsgedrag. Dit duidt op een vrij homogene ouderpopulatie, wat het lastig maakt een onderscheid te maken in verschillende vormen van opvoeding. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek zou een meer diverse steekproef zijn waarin er meer variëteit in opvoedingsgedrag bestaat. Bovendien blijkt uit eerder onderzoek dat ouderlijk gedrag het beste kan worden gemeten aan de hand van de percepties hiervan van kinderen (Kernis et al., 2000). In de huidige studie is gebruik gemaakt van vragenlijsten die door de ouder is ingevuld. Hierdoor is het mogelijk dat percepties van ouderlijk gedrag vervormd of wenselijker waren dan waar in de werkelijkheid sprake van was. Idealiter zou het kind bevroegd moeten worden, maar omdat zij in deze studie hier geen passende leeftijd voor hadden, zou observatie een geschikte methode zijn. Het lijkt zinvol te toetsen of observatie een geschikte methode zou zijn om te onderzoeken wat de invloed is van opvoedingsgedrag op het stabilisatieproces en het niveau van zelfwaardering bij kleuters.

De gevonden resultaten brengen belangrijke implicaties met zich mee. Bepaalde domeinen van de expliciete zelfwaardering worden stabiel in de overgang van 4 naar 5 jaar. Daarnaast toont deze studie aan dat zelfwaardering verband houdt met ouderlijke betrokkenheid en een autoratieve opvoeding, maar is het niet duidelijk in hoeverre deze resultaten betrouwbaar zijn. Toch bewijst eerder onderzoek dat opvoedingsgedrag wel degelijk een rol speelt in het stabilisatieproces en het niveau van zelfwaardering. In toekomstige interventies zou met deze kennis kunnen worden ingespeeld op opvoedingsgedrag van ouders, om jonge kinderen met problematiek in zelfwaardering te kunnen ondersteunen.

Kracht en zwaktes

De huidige studie heeft een aantal sterke punten. Ten eerste is deze studie vernieuwend, omdat het de eerste studie is die niet alleen kijkt naar het stabilisatieproces van zelfwaardering bij kleuters, maar ook kijkt naar mogelijke factoren die hier invloed op kunnen hebben. Bovendien heeft eerder

onderzoek naar zelfwaardering zich vooral gefocust op oudere kinderen of adolescenten, waar het huidige onderzoek de nadruk legt op kleuters.

Toch zijn er ook wat zwaktes te vinden. De besproken hypothesen zijn getoetst op een kleinschalige en homogene populatie. Dit brengt de beperking met zich mee dat resultaten hierdoor mogelijk niet representatief zijn. Dit is terug te zien in het meten van de opvoedingsfactoren, waar een kleine spreiding in opvoedingsgedrag mogelijke uitkomsten in de weg stond. Ook hadden de gevonden relaties tussen leeftijd en sekse en stabilisering in zelfwaardering kleine effect-sizes. Bovendien bestond de verzamelde steekproef uit een combinatie van Duitse en Nederlandse kleuters. Duitse kleuters gingen naar de kinderdagopvang en Nederlandse kleuters naar de basisschool. Mogelijk heeft dit verschil in contexten zijn weerslag op het stabilisatieproces van zelfwaardering, wat generalisatie van de gevonden resultaten lastig maakt. Toekomstig onderzoek zou gebruik moeten maken van een meer representatieve steekproef. Daarnaast zou niet alleen observatie een betere methode zijn om de invloed van opvoeding te meten, maar ook het gebruik van een longitudinaal design. Het lijkt het zinvoller te kijken naar de voorspellende waarde van gezinsfactoren in plaats van correlaties, die niet de causaliteit van een verband kunnen uitwijzen. Tenslotte is de PSPCSA een enigszins verouderd instrument, aangezien het geen rekening houdt met de steeds groter wordende rol van vaders in de opvoeding. Er zou aandacht moeten worden besteed aan het ontwikkelen van een instrument dat beter aansluit bij de hedendaagse opvoedsituaties.

Conclusie

De huidige studie heeft gepoogd een duidelijk beeld te scheppen van het stabilisatieproces van zelfwaardering bij kleuters. Tussen de 4 en 5 jaar blijkt er een stabilisering op te treden in de zelfwaardering op de domeinen van competenties en acceptatie door moeder. Ook de impliciete zelfwaardering wordt stabiel. Verder onderzoek is vereist om te toetsen of er afzonderlijke domeinen bestaan in de impliciete zelfwaardering. Af te vragen is in hoeverre de huidige studie de rol van ouderlijke betrokkenheid en een autoratieve opvoeding heeft kunnen uitwijzen. Toekomstig onderzoek zou moeten testen of een steekproef met meer diversiteit in opvoedingsgedrag eerder onderzoek ondersteunt. Ook zouden andere designs en meetmethoden in achtting moeten worden genomen. Er valt dus nog veel te halen in toekomstig onderzoek. Voor nu is de huidige studie een waardevolle aanvulling in het onderzoek naar zelfwaardering bij jonge kinderen.

Referentias

- Block, J., & Robins, R. W. (1993). A longitudinal study of consistency and change in self-esteem from early adolescence to early adulthood. *Child development*, 64(3), 909-923.
- Bronfenbrenner, U. (1999). Environments in developmental perspective: Theoretical and operational models. *Measuring environment across the life span: Emerging methods and concepts*, 3-28.
- Burnett, P. C. (1996). An investigation of the social learning and symbolic interaction models for the development of self-concepts and self-esteem. *Journal of Family Studies*, 2(1), 57-64.
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2004). The Effect of Affective Characterizations on the Use of Size and Colour in Drawings Produced by Children in the Absence of a Model. *Educational Psychology*, 24 (3), 315-343.
- Damon, W., & Hart, D. (1982). The development of self-understanding from infancy through adolescence. *Child development*, 841-864.
- Davis-Kean, P. E., & Sandler, H. M. (2001). A meta-analysis of measures of self-esteem for young children: A framework for future measures. *Child development*, 72(3), 887-906.
- Deutsch, F. M., Servis, L. J., & Payne, J. D. (2001). Paternal participation in child care and its effects on children's self-esteem and attitudes toward gendered roles. *Journal of Family Issues*, 22(8), 1000-1024.
- Felson, R. B., & Zielinski, M. A. (1989). Children's self-esteem and parental support. *Journal of Marriage and the Family*, 727-735.
- Fischer, K. W. (1980). A theory of cognitive development: The control and construction of hierarchies of skills. *Psychological review*, 87(6), 477. In Harter, S. (2003). The development of self-representations during childhood and adolescence. In M.R. Leary & J.P. Tangney (Eds.), *Handbook of Self and Identity* (pp.610-642). New York, NY: The Guilford Press
- Gecas, V., & Schwalbe, M. L. (1986). Parental behavior and adolescent self-esteem. *Journal of Marriage and the Family*, 37-46.
- Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D., ... & Pinel, E. (1992). Why do people need self-esteem? Converging evidence that self-esteem serves an anxiety-buffering function. *Journal of personality and social psychology*, 63(6), 913.
- Grove, G. A. (1980). Parental behavior and self-esteem in children. *Psychological Reports*, 47(2), 499-502.
- Harter, S. (2003). The development of self-representations during childhood and adolescence. In M.R. Leary & J.P. Tangney (Eds.), *Handbook of Self and Identity* (pp. 610-642). New York, NY: The Guilford Press.
- Harter, S., & Pike, R. (1984). The pictorial scale of Perceived Competence and Social Acceptance for Young Children. *Child-Development* 55, 1969-1982.

- Jordan, C. H., Spencer, S. J., & Zanna, M. P. (2005). Types of high self-esteem and prejudice: How implicit self-esteem relates to ethnic discrimination among high explicit self-esteem individuals. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *31*(5), 693-702.
- Kernis, M. H., Brown, A. C., & Brody, G. H. (2000). Fragile Self-Esteem in Children and Its Associations With Perceived Patterns of Parent-Child Communication. *Journal of Personality*, *68*(2), 225-252.
- Kernis, M. H., & Goldman, B. M. (2003). Stability and variability in self-concept and self-esteem. *Handbook of self and identity*, 106-127.
- Kirkpatrick, L. A., & Epstein, S. (1992). Cognitive-experiential self-theory and subjective probability: further evidence for two conceptual systems. *Journal of personality and social psychology*, *63*(4), 534.
- Leary, M. R., & Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. *Advances in experimental social psychology*, *32*, 1-62.
- Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K., & Downs, D. L. (1995). Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, *68*, 518-530.
- Lee, E. J. (2014). The Relationship Between Unstable Self-Esteem and Aggression Differences in Reactive and Proactive Aggression. *The Journal of Early Adolescence*, *34*(8), 1075-1093.
- Leslie, A. M. (1987). Pretense and representation: The origins of "theory of mind". *Psychological review*, *94*(4), 412.
- Liu, X., Kaplan, H. B., & Risser, W. (1992). Decomposing the reciprocal relationships between academic achievement and general self-esteem. *Youth & Society*, *24*, 123-148.
- Oosterwegel, A., Field, N., Hart, D., & Anderson, K. (2001). The Relation of Self-Esteem Variability to Emotion Variability, Mood, Personality Traits, and Depressive Tendencies. *Journal of Psychology*, *69*, 5.
- Robins, R. W., Fraley, R. C., Roberts, B. W., & Trzesniewski, K. H. (2001). A longitudinal study of personality change in young adulthood. *Journal of Personality*, *69*, 617-640.
- Robins, R. W., & Trzesniewski, K. H. (2005). Self-esteem development across the lifespan. *Current Directions in Psychological Science*, *14*(3), 158-162.
- Shelton, K. K., Frick, P. J., & Wootton, J. (1996). Assessment of parenting practices in families of elementary school-age children. *Journal of clinical child Psychology*, *25*(3), 317-329.
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R., & Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental psychology*, *42*(2), 381.
- Van Leeuwen, K. (1999). Het meten van opvoeding met de schaal voor ouderlijk gedrag. *Diagnostiek -wijzer*, *3*, 151-168.

Bijlage 1) Informatiebrief ouders

Utrecht, april 2015

Geachte ouder/verzorger,

Wij zijn vier masterstudenten Kinder- en Jeugdpsychologie aan de Universiteit Utrecht. Voor onze masterscriptie doen we onderzoek naar de ontwikkeling van zelfwaardering bij kleuters tussen de 4 en 5 jaar. Ook kijken we naar factoren die hier invloed op kunnen hebben.

Tijdens de kleutertijd ontstaat er een belangrijke ontwikkeling in de zelfwaardering van kleuters. Normaal gesproken hebben jonge kinderen (voor de kleutertijd) een van dag tot dag fluctuerende zelfwaardering. In de kleutertijd wordt deze zelfwaardering steeds stabiel. Hier willen wij graag meer over weten. In ons onderzoek zullen we kijken wat de invloed is van het gezin, de leraar, de leeftijd en de mate van voorschoolse educatie (bijvoorbeeld de crèche of kinderdagopvang) op deze stabilisatie.

Het gehele onderzoek zal 3 weken in beslag nemen, waarbij we bij uw kind gedurende één week elke dag wat taken af zullen nemen. Deze taken bestaan uit korte interviews (24 vragen) en tekeningen. Dit zal elke dag zo'n 15-20 minuten duren. Ook vragen we u en de leraar/lerares van uw kind wat vragenlijsten in te vullen. Deze zijn bijgevoegd.

Door middel van deze brief willen we u vragen deel te nemen aan ons onderzoek en toestemming te geven voor de deelname van uw kind. Wanneer u instemt met deelname aan het onderzoek, willen wij u vragen de onderstaande instemmingsverklaring te ondertekenen. Ook willen we u vragen of u de bijbehorende vragenlijsten zou willen invullen en het geheel terug zou willen geven in bijgevoegde envelop. Wij vragen u deze vragenlijsten zo eerlijk mogelijk in te vullen. Denk niet te lang na over uw antwoord: uw eerste ingeving is vaak de beste. Uw gegevens en antwoorden blijven anoniem en zullen uiteraard strikt vertrouwelijk behandeld worden, en niet worden doorgespeeld aan derden. Deelname aan het onderzoek is geheel vrijwillig. Uw kind en u kunnen dan ook op ieder moment stoppen met het onderzoek als u dat wenst. Wij hopen dat u ons hiermee wilt helpen. Wanneer u vragen heeft voorafgaande aan of na de afname, horen we het graag. De data worden als één geheel verwerkt en niet per individu bekeken, waardoor we u geen informatie kunnen geven over de specifieke uitkomsten van u of uw kind.

Mocht u naar aanleiding van deze informatie nog vragen hebben staat het u vrij ons te mailen:

Ilse Fokker (i.fokker@students.uu.nl),

Cathérine Harders (c.harders@students.uu.nl),

Ymke ten Bokken Huinink (y.f.r.tenbokkelhuinink@students.uu.nl),

Fleur de Brock (f.f.e.debrock@students.uu.nl).

Bij voorbaat dank voor uw medewerking!

Met vriendelijke groet,

Ilse, Cathérine, Ymke & Fleur

Naam ouder/verzorger:

Naam leerling:

Klas:

Hierbij verleen ik wel/geen toestemming om mijn kind mee te laten werken aan het onderzoek naar zelfwaardering van de Universiteit van Utrecht.

Handtekening:

Plaats en datum:

Bijlage 2) Voorbeelden PSPCSA

Nummer	School	Groep	leeftijd	jongen / meisje
--------	--------	-------	----------	-----------------

Hoe ik mezelf vind.

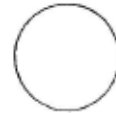
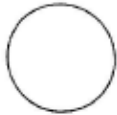
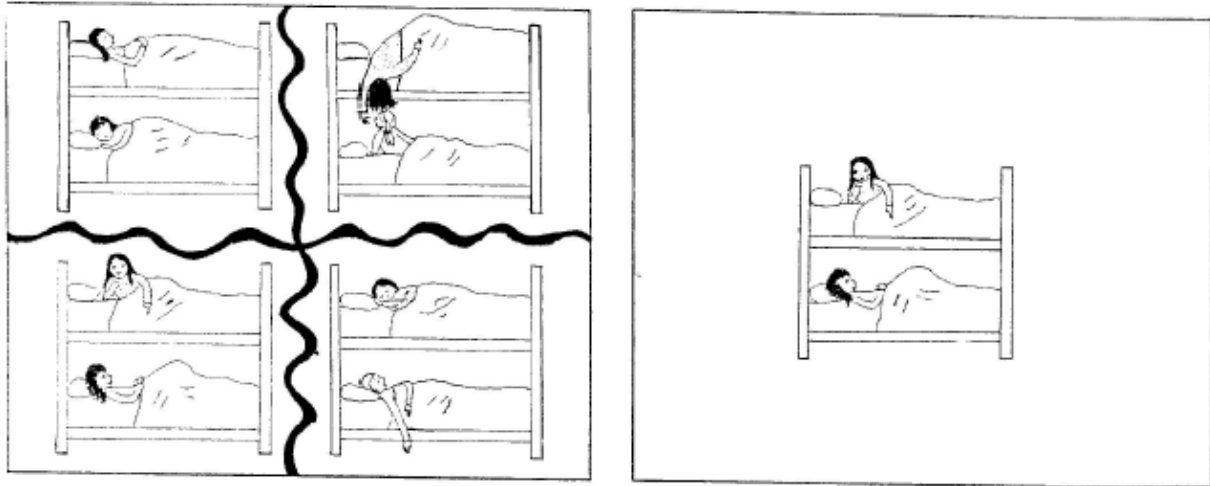
Meisjes van 4 en 5 jaar

Ik heb hier een spelletje met plaatjes. Het heet: welk meisje lijkt het meest op mij. Ik zal je bij elk plaatje vertellen wat het meisje aan het doen is.

Voorbeeld: Dit meisje is vaak blij. Dit meisje is vaak verdrietig. Vertel jij nu welk van deze meisjes het meest is zoals jij: dit meisje, dat vaak blij is, of dit meisje, dat vaak verdrietig is. Ben jij altijd blij of soms blij? / Ben jij altijd verdrietig of soms verdrietig?

	vragen	CC	AL	FC	AM
1	Puzzels leggen	1			
2	Veel vriendinnetjes		2		
3	Schommelen			3	
4	Moeder lacht				4
5	Beloningen op school	5			
6	Logeren		6		
7	Klimmen			7	
8	Moeder neemt je mee				8
9	Namen van kleuren	9			
10	Vriendinnetjes om mee te spelen		10		
11	Veters vastmaken			11	
12	Moeder kookt lievelingseten				12
13	Tellen	13			
14	Vriendinnetjes op school		14		
15	Huppelen			15	
16	Moeder leest voor				16
17	Alfabet opzeggen	17			
18	Gevraagd om te spelen		18		
19	Hard rennen			19	
20	Moeder speelt met je				20
21	Naam schrijven	21			
22	Bij vriendinnetjes eten		22		
23	Hinkelen			23	
24	Moeder praat met jou				24
	Subschaal totaal				
	Subschaal gemiddelde (totaal/6)				

Scoreformulier voor meisjes uit de PSPCSA van Harter & Pike (1984)

V R A A G 6

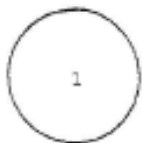
Dit meisje gaat haast nooit bij vriendinnetjes logeren.

Ga jij:

Nooit logeren

OF

Een enkele keer

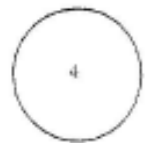
Dit meisje gaat vaak bij vriendinnetjes logeren.

Ga jij:

Een beetje vaak

OF

Heel vaak logeren

Vraag 6 voor meisjes in de PSPCA van Harter & Pike (1984)

Hoe ik mezelf vind.

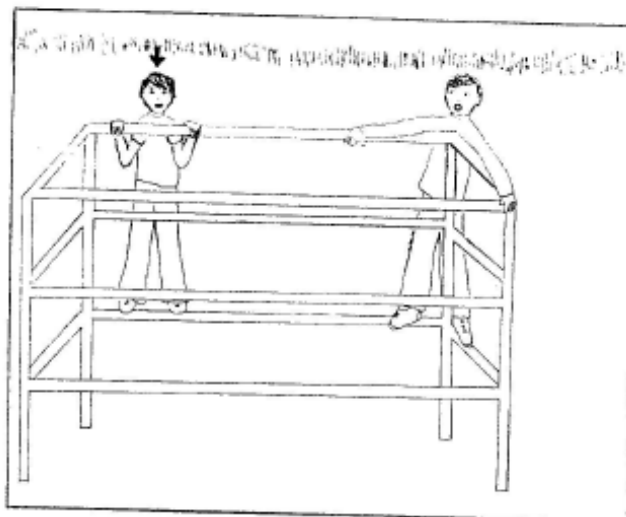
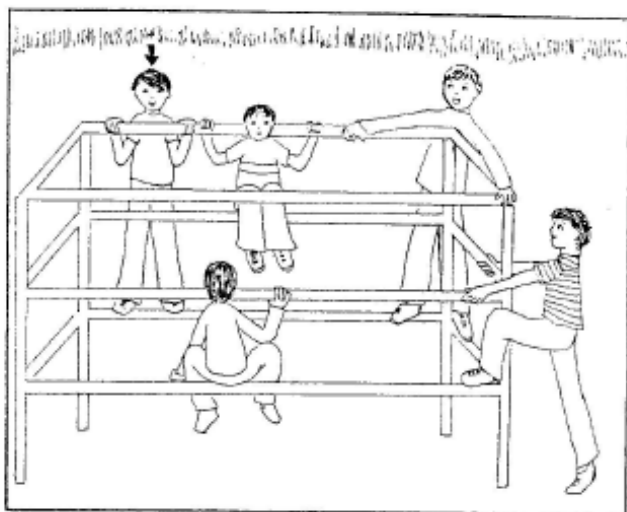
Jongens van 4 en 5 jaar

Ik heb hier een spelletje met plaatjes. Het heet: welke jongen lijkt het meest op mij. Ik zal je bij elk plaatje vertellen wat de jongen aan het doen is.

Voorbeeld: Deze jongen is vaak blij. Deze jongen is vaak verdrietig. Vertel jij nu welk van deze jongens het meest is zoals jij: deze jongen, die vaak blij is, of deze jongen, die vaak verdrietig is. Ben jij altijd blij of soms blij? / Ben jij altijd verdrietig of soms verdrietig?

	vragen	CC	AL	FC	AM
1	Puzzels leggen	1			
2	Veel vriendjes		2		
3	Schommelen			3	
4	Moeder lacht				4
5	Beloningen op school	5			
6	Logeren		6		
7	Klimmen			7	
8	Moeder neemt je mee				8
9	Namen van kleuren	9			
10	Vriendjes om mee te spelen		10		
11	Veters vastmaken			11	
12	Moeder kookt lievelingseten				12
13	Tellen	13			
14	Vriendjes op school		14		
15	Huppelen			15	
16	Moeder leest voor				16
17	Alfabet opzeggen	17			
18	Gevraagd om te spelen		18		
19	Hard rennen			19	
20	Moeder speelt met je				20
21	Naam schrijven	21			
22	Bij vriendjes eten		22		
23	Hinkelen			23	
24	Moeder praat met jou				24
	Subschaal totaal				
	Subschaal gemiddelde (totaal/6)				

Scoreformulier voor jongens uit de PSPCSA van Harter & Pike (1984)

V R A A G 1 4

Deze jongen heeft niet veel vriendjes om op school mee te spelen.

Deze jongen heeft veel vriendjes om op school mee te spelen.

Heb jij:

Heb jij:

Bijna geen vriendjes om op school mee te spelen

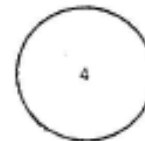
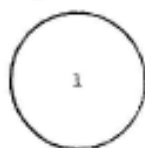
OF

Een paar

Aardig wat

OF

Heel veel vriendjes om op school mee te spelen

Vraag 14 voor jongens in de PSPCA van Harter & Pike (1984)

Bijlage 3) Voorbeeld zelftekening

Bijlage 4) SOG/APQ

Nr.	Item	Nooit	Bijna nooit	Soms	Vaak	Altijd
1	U heeft een gezellig gesprek met uw kind.					
2	U helpt als vrijwilliger mee met speciale activiteiten waar uw kind bij betrokken is (bijvoorbeeld sport, scouting of een club van de kerk).					
3	U speelt spelletjes of doet andere leuke dingen met uw kind.					
4	U vraagt uw kind naar zijn/haar dag op school.					
5	U helpt uw kind met zijn/haar huiswerk.					
6	U geeft uw kind een complimentje als hij/zij iets goed doet.					
7	U vraagt uw kind wat zijn/haar plannen zijn voor de komende dag.					
8	U brengt uw kind met de auto, fiets of het openbaar vervoer naar een speciale activiteit.					
9	U praat met uw kind over zijn/haar vrienden.					
10	Uw kind helpt mee dingen te bedenken om samen te doen.					
11	U laat uw kind weten als hij/zij zijn/haar best doet met iets.					
12	U beloont uw kind of geeft hem/haar iets extra's omdat hij/zij gehoorzaamt of zich goed gedraagt.					
13	U prijst uw kind als hij/zij zich goed gedraagt.					
14	U knuffelt of kust uw kind als hij/zij iets goed heeft gedaan.					
15	U vertelt uw kind dat u het fijn vindt als hij/zij meehelpt rondom het huis.					
16	Ik leer mijn kind om beleefd te zijn op school.					
17	Ik leer mijn kind om zich aan de regels te houden.					
18	Ik leer mijn kind om zich aan de regels te houden op school of op het werk.					
19	Ik vraag mijn kind mee te doen met de gewoontes in ons gezin.					
20	Ik spreek met mijn kind af dat hij/zij fatsoenlijk met zijn/haar spullen omgaat.					
21	Ik leer mijn kind respect te hebben voor autoriteit.					
22	Ik leer mijn kind dat het belangrijk is om zich goed te gedragen.					
23	U krijgt het zo druk dat u vergeet waar uw kind is of wat hij/zij aan het doen is.					
24	U vertelt uw kind niet waar u heengaat.					

25	Uw kind is thuis zonder volwassen toezicht.					
26	Als mijn kind een regel niet nakomt (bijvoorbeeld een klusje niet					
27	Ik straf mijn kind als hij/zij me tegenspreekt, liegt of ruzie maakt.					
28	Als mijn kind iets verkeerd gedaan heeft straf ik hem/haar door iets					
29	Als mijn kind ongehoorzaam is geweest, geef ik hem/haar voor					
30	Als mijn kind iets doet wat ik niet wil dat hij/zij doet geef ik straf.					
31	Het komt wel eens voor dat ik mijn kind geen straf geef nadat hij/zij					
32	Als mijn kind een regel overtreedt komt het voor dat ik wel dreig met					
33	Als ik mijn kind straf geef komt het wel eens voor dat ik de straf eerder					
34	Voordat ik mijn kind daadwerkelijk straf, heb ik al meerdere keren					
35	U negeert uw kind, wanneer hij/zij zich niet goed gedraagt.					
36	Als straf mag uw kind minder dan normaal.					
37	Als straf stuurt u uw kind naar zijn/haar kamer.					
38	Als uw kind zich niet goed gedraagt, legt u hem/haar rustig uit					
39	Als straf zet u uw kind apart (op de gang of in de hoek van de kamer).					
40	Als straf geeft u uw kind extra karweitjes.					
41	Als mijn kind iets doet dat niet mag, kijk ik boos en doe net alsof					
42	Als mijn kind iets doet dat niet mag, praat ik pas weer tegen					
43	Als mijn kind iets doet dat niet mag reageer ik daar niet op.					
44	Als mijn kind iets doet dat niet mag, praat ik pas weer tegen					